

nowy typ zależności — średniowieczne poddaństwo. Historia niewolnictwa frankońskiego w VI - VIII stuleciu odzwierciedla początki tych przemian.

Monografia J. Kincla dotyczy nie tylko historii prawa (por. zwłaszcza precyzyjną analizę sposobów powstawania niewoli, a zarazem jej rodzajów w rozdz. I), ale stanowi też cenne studium w zakresie historii społecznej i gospodarczej wczesnego średniowiecza i posuwa naprzód wiedzę o genezie europejskiego poddaństwa chłopów. Autor zajął się zagadnieniami podstawowymi w powszechnej historii państwa i prawa i mimo istnienia obfitej na ten temat literatury potrafił dodać do niej swe własne, źródłowo udowodnione twierdzenia.

Pracę jego należy przyjąć z tym większym uznaniem, że mediewistyka w ramach historii prawa zajmuje się obecnie coraz mniejsze grono osób; mediewistyka przeżywa też wyraźny zmierzch w dydaktyce, a jest przecież niezbędnym ogniwem w badaniu i nauczaniu historii naszej kultury prawniczej.

IRENA MALINOWSKA-KWIATKOWSKA (Kraków)

Friedrich Ebel, *Über Legaldefinitionen. Rechtshistorische Studie zur Entwicklung der Gesetzgebungstechnik in Deutschland, insbesondere über das Verhältnis von Rechtssetzung und Rechtsdarstellung*, Duncker-Humblot, Berlin 1974, ss. 192, Schriften zur Rechtsgeschichte, 6.

Książka Ebela dotycząca problematyki nadal mało znanej należy niewątpliwie do najciekawszych dysertacji historycznoprawnych w RFN lat ostatnich. Celem głównym, jaki Autor postawił przed sobą było studium kształtowania się formy definicji ustawowych w zbiorach prawnych niemieckich okresu od wczesnego średniowiecza aż po początki XIX w. W istocie wszedł Autor w ten sposób w głąb niezwykle trudnych i niejasnych problemów związanych z dziejami techniki kodyfikacyjnej i ustawodawczej, dziejami rozwoju nauki prawa, jak i licznymi problemami tradycyjnie przynależącymi do historii źródeł prawa. Ebel skoncentrował się na tekstach zbiorów praw, sprawy rozwoju refleksji naukowej nad przedsięwzięciami kodyfikacyjnymi pozostawiając na marginesie. Nie było rzecz jasna możliwe w ramach jednej dysertacji wyczerpanie źródeł normatywnych (Autor rozważa jedynie teksty prawa prywatnego) ani rozwiązanie licznych kwestii ogólnych.

Praca dzieli się na 5 rozdziałów. W pierwszym Autor rozważył epokę praw szczepowych germańskich śledząc głównie pierwsze oznaki dążeń do formułowania ogólniejszych pojęć prawnych, w niewielkim zakresie realizowane próby abstrakcyjnego myślenia związane nade wszystko z tradycją romanistyczną. Rozwojowi ustawodawstwa średniowiecznego poświęcony jest obszerny (s. 27 - 59) rozdział następny. Wiele tu uwag ciekawych (niejednokrotnie dyskusyjnych, odrzucających dotychczasowe poglądy) o sytuacji prawa stanowionego w tej epoce określającej strukturę, styl i technikę budowy normy prawnej. Zdaniem Autora definicje ustawowe jako świadomy element ustawowej struktury zbioru praw (a nie jedynie reminiscencja romanistyczna) pojawiają się w prawie miejskim saskim. W rozdziale trzecim Autor rozważył epokę recepcji, przeprowadził analizy wybranych tekstów zbiorów Landrechtów i reformacji praw miejskich z XVI - XVII w. Przedstawiając także krótko dążenia humanistycznej jurysprudence i jej rolę dla rozwoju procesu systematyzacji przepisów prawa i procesu tworzenia precyzyjnych struktur pojęciowych, Autor przecież nade wszystko (i chyba nadmiernie) akcentuje fakt, iż przez wiek XVI i XVII przedsięwzięcia kodyfikacyjne były wyrazem myśli porządkującej o wyraźnie dydaktycznych celach, że w istocie ideałem epoki był kodeks-podręcz-

nik, jednym słowem kładzie główny nacisk na rolę koncepcji Instytucji justyniańskich, na rolę systematyki Gaiusa. Autor przyznaje wprawdzie, iż cele przedsięwzięć kodyfikacyjnych ulegały zmianom, że za dążeniami czysto unifikacyjno-centralizacyjnymi monarchii absolutnych pojawią się od drugiej połowy XVI w. także i tendencje do poprawy — reformy prawa — jednakże podkreśla, iż tendencje te nie miały większego wpływu na technikę ówczesnych prac kodyfikacyjnych. Sądzić należy, iż istnieje tu oczywiście potrzeba wielu studiów szczegółowych a zarazem o ogólniejszym punkcie wyjścia niż analizy Ebela, by sprawę całą definitywnie sklasyfikować. Uwagi Autora o jakże mało dotąd znanych zbiorach praw epoki I połowy XVII w. (którym przydaje termin: *verbindliches Lehrbuch*) są bardzo interesujące, rzucają nowe światło m.in. na problem rozumienia stosunku ustaw partykularnych niemieckich do sprawy recepcji prawa rzymskiego¹, do — bardzo szerokiego rozumienia u Ebela pojęcia subsydiarności prawa rzymskiego (s. 124 - 126). Można przecież wyrazić obawę, iż Autor nazbyt odrywa swe rozważania nad formą zbiorów terytorialnych od problemu ich rzeczywistej roli w ustroju Rzeszy i celów politycznych jakim ono służyło.

W XVI w. rodzą się w toku prac kodyfikacyjnych ukształtowane formy definicji ustawowych (s. 128 i n.), które zdaniem Autora są swoistą syntezą romanizujących elementów dydaktycznych z racjonalną techniką legislacyjną prawa miejskiego (*Statutentechnik*)². Zwraca tu Autor przykładowo uwagę na reformacje prawa miejskiego Zwickau (1539), Lüneburga (1577), Lubeki (1586). Zasadnicze znaczenie mają tu także przemiany samego pojęcia prawa stanowionego, przemiany w koncepcji źródeł prawa obowiązującego³. Ostatni rozdział pracy nosi tytuł: „*Legaldefinitionen und das Problem des Gemeinrechts bis zum Ausgang des 19. Jahrhunderts*” (s. 149 - 172) i poświęcony jest rozważaniom nad problematyką osiemnastowieczną, głównie pierwszej połowy. Potraktowany raczej jako jedynie uzupełnienie wywodów poprzednich (brak bowiem w pracy podsumowania jej wyników) pozostawia wyraźny niedosyt, niedostatecznie jasno wkomponowuje ewolucję omawianej problematyki w sytuację lepiej już obecnie znanego ruchu kodyfikacyjnego wieku oświecenia.

Powiedzieć zresztą trzeba, iż klarowność wywodów, istotna dla trudnej z natury rzeczy problematyki, nie jest mocną stroną Autora. Praca przecież budzi duże uznanie oryginalnością poglądów, umiejętnością poruszania się wśród zawilej problematyki i oparta jest na pracowitym studium analitycznym szerokiego zestawu drukowanych źródeł prawa (w mniejszej mierze starej literatury prawniczej), jak i specjalistycznej literaturze przedmiotu. Co do wykazu tej ostatniej można by wiele zgłosić uzupełnień zwłaszcza z zakresu starszej literatury francuskiej. Wyrażne zdziwienie musi budzić pominięcie książki J. Vanderlindena, *Le concept de code en Europe occidentale du XIIIe au XIXe siècle*, Bruxelles 1967.

STANISŁAW SALMONOWICZ (Toruń)

¹ Na s. 126 czytamy: „Die Rechtssätze der Landrechte wollen nicht als so gesetztes partikulares Landesrecht gelten, sondern sie wollen das in Gültigkeit betrachtete römische Recht darstellen. Dieser belehrende Darstellungsweck ergibt sich, wie ich zu zeigen versucht habe, zunächst aus dem Stil der Gesetze”.

² S. 132: „Die Möglichkeit, bewusst zu statuieren, gebahren wohl aus dem alten Akt gemeinschaftlicher Selbstbindung, emanzipiert das partikulare Statut vom gemeinen Recht”.

³ S. 147 - 148: „Das Auftreten von Legaldefinitionen bedeutet, dass der Text sich selbst Geltungsautorität beimeisst. Im Rechtstext will nicht fremde Autorität referiert werden, sondern die formulierten Normen wollen gelten”. [...] „Soweit Legaldefinitionen in Rechtsquellen auftauchen, handelt es sich um bewusste Erstreckung einer Wortbedeutung auf andere Normen mit Geltungsanspruch. Die Quellen, in denen Legaldefinitionen gefunden werden konnten, weisen durchweg eine Qualität als Rechtsquelle eigenen Geltungswillens auf”.